

М К-2
б8

Дэлгян пролетармуд, негдти!
Экз2

ГАЗР.

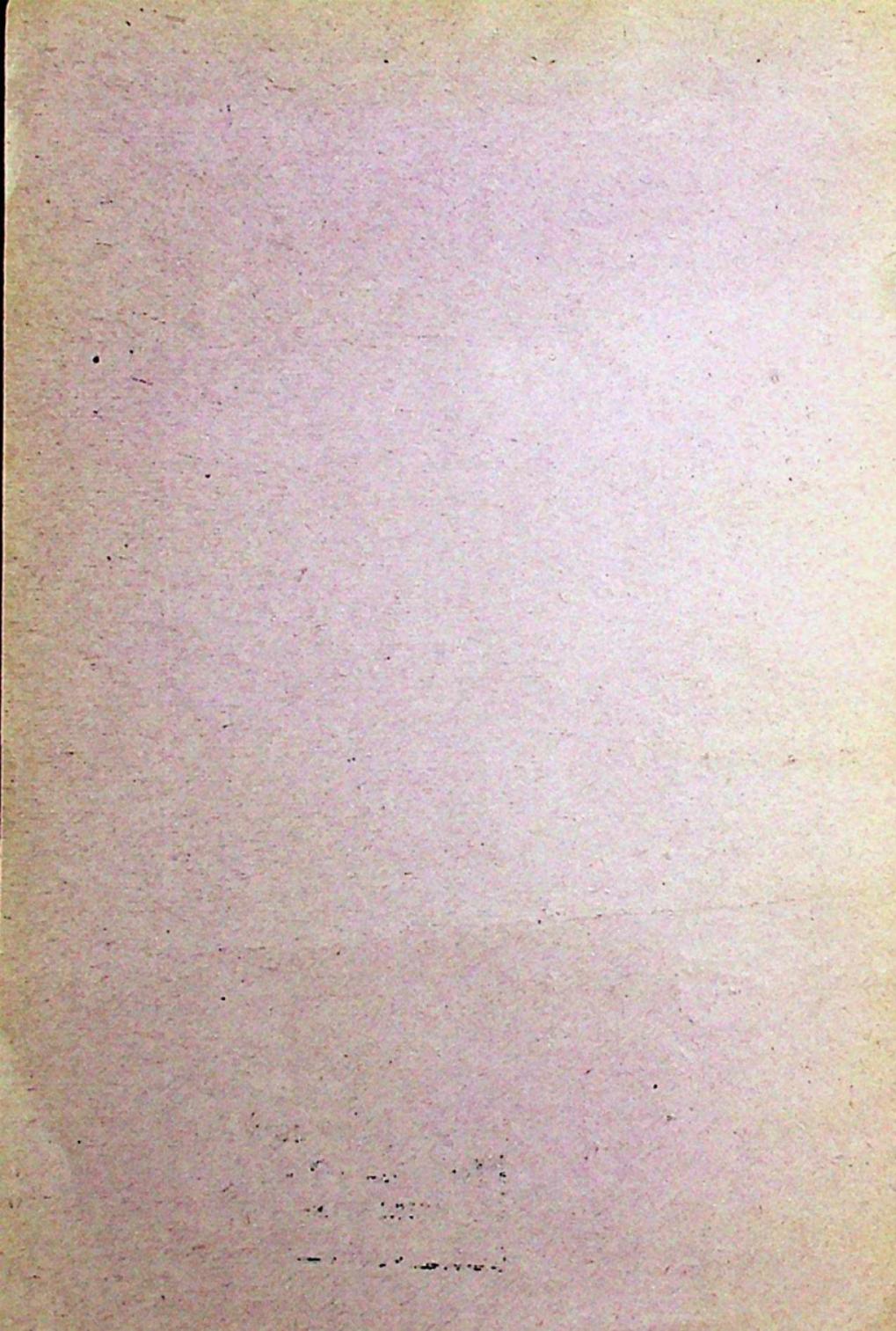
БУРХНДЭ ШЮТДГО КСЕНИЙА

Кэкин Юлмж орчуулвэ.

Хальмг Тангчин сургуун
наравяна гаргжяхэ дэктр.

Елстэ. Хальмг Тангчин
барин тэр.

1929 жил.

Н. Степанов, О. Козакевич.

Бурхнда
шютдго
Ксения.

(Ксения неверующая).

Нэкийн юлмжин орчуллгн.

Научная библиотека
Государственного научно-
исследовательского учреждения
"Казахский институт гуманитарных
и прикладных исследований"

Елстэ. Ҳальмг барин гер.
Обллит № 59. Тираж 1000.
Ҳальмг Танггчин сургулин
парвлян гаргжяхэ дектр.

Бурхндэ шютдго Ксения.

Ксений гидг яркэ прихэ гижгтияюки. Мел чиндги цаган хувцта, толга, deeran сяхи цаган бамбэ. Цецтятя. Бяяхэ бяядлын боли хувцын цугар күтцэ. А, тююнля зерглж Игнатий Степан гидг, шинэ шинжакта, халлгэ тач хагласи шарэ-гилвлэсн юстя кэвюн зогсажж.

Пинжагин, босхен захэ хавчиггу уутыхи шанагинь дахж халхлад, тююнясэ ави чирянь икэ йаизэ уга болж медгджисн мэн.

Хойр кэкэ нюднинь булигар ташуулс гигяд хяляхуянь—кюргий таасгден юуми уга. Нюднь бүлтэсн, махи улан чирятя. Бяясен бяядл авцэ огций маизгрен тиимэ, мел нюдидян ервякятия хээния бядлтия. Спиридон, гертий ирен цагтан домбр харжин-гүүлж айслад онггодан югэ уга, зуглэ домбр айслсан амр тевчяд бяядг бяяж.

Тэрэ кэвюн, эндэ залу болхэ! Хэвэ гидг тэрэ! Чонждэ прид ном (ду) номижатд, Ксений елдв шунггу -тогтурагар чингтийд зогсвэ.

Ода йаахвэ! Хамг ухан мел тарад—алигтград бияния. Ксений мений ёнэ?! Мэн. Минь одахи кюртл, кюклинь ормдэ хулагнаи сююл бооси, йаизэ татвр уга, лавкэ хооридэ гююж йовсн кююки билүсэ.

Гижгтия яркэ ирен кююки! Икэ, Кююня томата! Енэ келгяд бяясн югмодигэ сонгси бийнь ецкни махлата мал метэ, ювлин харэ занди метэ заингзингяд сууна. Утэ харэ сурмгсгар бяргджисн

хонггр июдари гилс гиж-зангзиж сууси ецкян хялывэ. Минь тююгян дахули, бульгаси зюркян тогтууди, иням-слэслийн йаизэ чирягяси гаргад давгси цаган ухалад маазглазад бяяв...»

Фабрикин школдэ (урдэ цагийн) бурхи номин, толган екэ өргүүлдг ном сургдэ биля. Кюминь толгадэ орши уга болш уга йумсуд, чиги тангхртлэ даржигнуулдг биля териь мэл негэ олзэ уга биля гиж кельвэ. Тююгэ сонгсли ецкис, териь тиймэ биля... Гигяд тажрхавр сахлан йасад суувэ.

Ода кюртл ду гарл—уга бяяжсан кююки мусхлазад иняхляни, хажугин улс сонжла кеж шивр шивр гилдвэ.

Яркэ ирснэдян икэ байрта. Герги болхлары уульхэ гиси негэ татвр уга, бээ махи болсон емни югэ Ксении чикиднь тольс болвэ. Тююгэ сонсад «ай йагжасити енвэ?» гиж айсли, урмд тагту бяядлэн газагасэ медоляд ярвян уга гуде гиж кирслвэ. Мэргхэ саната. Цугар тююгэ эврсн бяядлтиягэр хялящана. Йаахвэ терэ!

Шахцен икэ тюлбянясэ тюлкюляд, таньдго хойр емги эмниягярий гарч иряд елдв гидгэр эврсниягэр хялывэ. Негийн негидян, сиэт Петран Ксениийн гиж цялгж медолвэ. Кюргийн тунг цуси зеердэ! малэ йоси, сорми нооста тутг метэ! А, келен кююкин гидм болхла мэл биотю йуми!

Болвэ Юзмжтэлэ!

Енэ тоотэ кююор сонгжаси Ксений, чирягясийн цуси дусси гиси болад, йир елдвяр ичяд гудигяд газр хялягяд бяявэ. Бичкиткэ цаган чигэ санад сеткляр гүнддг болвэ. Бичкнидян школдэ одадр гююгяд йовдг биля. Енэ тоотдны ецкэ зэвшярхя,

екиь шавжгиад йагла халгай татад; — Та биш, би чиги наасын туршар сургуль уга билявэ, терэ биймий ямтияасэ тату бишэ. Сургульта ямти дольги болна. Тююнь ормдэ бурхидан сюзгэй болти. Сургульяасэ тус уга. Кюмий чинригэ—сургуль гелгдми.

Экяс гигяд сууси ецкий, толгагай тати эндэс гигяд ценггиси дуута келвэ; — Кийг уга емги, ду тасэр! Еврэн сохр deerian кююкдин шодэ басэ сохлич!? Биди хювяасэ дутвэ чиги кююкчны шодтэя— сургульта болхахи!

Енэ ухалгдж долан хонггин сяи эдр болгидэ Ксений ектягийн хойури чонждэ одад бурхидэ мэргяд бяяж. Болвэ, мэргюлдэ ижлтхинь икэ хату болвэ.

Тийгя бяяж—юни шүтлигийн зюркяр биш, зуг зуурдии ухагар чонждэ ижлдвэ. «Божья Матери» гидр—«Дяркин Гегян» бурхидэ сюзгийн шилчяр биш бурхна бядг сяяхи, оли зюсн ширтэя, эмний бички нилхийн төврөидийн (сюзг угагар) дурлавэ.

«Енэ деедсии хати; манигэ харсна...

Гаринь юмсич... Йу ерж сурнаач, йу кюцжяният тедичинь цугарагинь кюцядми! гиж екий заавэ. Сюзг угагар, зуг зургийн бяядлдэ боли олиа юяр дурлжаси Ксений «Дяркин гегян» эдтия живрэян наандэ эгич—тююярчны би иихэ санатав, басэ негэ сяяхи цецг—гегян герлэ (венок) бийдян бяясна ядлигэ.

Терэ асхидан, унхар кевтхляри—хойр еемян шююряд, живр урген угагинь хялягяд, дер дэгюри иляд-шиюряд хунэ цаган цецг урген болвза гиж санад—икэ гидгэр килюрхяд икэ удан зэвюрляд

үнчлүү уга бяявэ. Болш уга болад—ерлгясө юлюгяр меклэн ееж чамагэ ерлг голичин сүглтхэ гиж амлад гейноряд бяявэ. Минь терэ цаглань харгулад гелиг негэ чочата югэ. „Залуунь гергян ялгж йовтхэ“—гиж келсия утхар, Сириодониг чочад хяляхляни териин июдян бюрюлгяд, хамрий соржигсн, уутхий захдэ боогдсан хооласин чирягисин цусин дуси гисен бяядлтия бяяж.

«Енэ юнчысэ яяхмбэ?» гиж дотран санад биш алдад инявэ. Хажугийн оли улс заагасэ, жинггиси кююнд кююня дун—„болхэ, дякяд чиги иняж чатхч“ гивя. Ксений дякчысэ номград, манггиань буугдад бяявэ. Бурхиа эмиэ сэгдяд, маанин мэргүол кюцяжаси хуучна цагийн сэргэ юзяд бийнин 8-до юкси сэргэ екин сандж зүркинн сэлвя.

Еежя, енэ йүнгтад есө босна?

Юкж сюмснүү деэрэ тенгртэ одла.

Йагж сюмснүү гарсмбэ? Альдягурин?

Амарин агар болж гарла. Терэ гарсан кевяри деэрэ мана ахэ шютлигдэ одна.

Еежя, терэ юоди таг халгаталм, йагж ишж гарсмбэ?

Сюмсн гидгчин цуси махи уга йумила; терэ альдэ чиги ишж чатхми.

Енэ герин терм гатлж чатхий?

Е... гатлж чадл уга йаахэ-биля.

А.. а.. йамаран, йамаран гавшиү!

Сюмсн болхэ санаи орхла; минь ода ишж одхэ билив, кэкэ мэнгти огтрүгүүн дорэ бяяхэ кэрстя алти делкягэ ергяд, газрин хумети тенгрин живрти хойратин бийян медюлл уга цугтийн юзхэ бишний-би. Сонин йумбэ!

Тэрэ, ке сян хувцта—Байачудин кувцирийн, фабрикантмудин кююнд бяяси газртэ нисж кюряд тедия юнтия сян гара наадгагар йагж наадгийн хяляхинь. Есө идвэ чиги ээки сяяхи, исэ эгвэ чиги тэрл сяяхи гигяд, есө наадвэ чиги нам тиймэ сонинь йумсуд шодяри юзхинь. Чин... Тююндэ нисяд одхинь. Мел кююн юсхэ уга биля.

Арви тави настадан Ксений фабрикдэй яальч орво. Эдр-эдр цугар яды, эдр гидг то тоогари чилния. Кир уга утэ цаган столин ээрэ, Ксений эрян негэ ююр кююктягын цаган, цаган цаасдигэ тогилад евжад бяяхлань, бички кэвюд складтэ оруулдг биля. Долан хонггин сян эдрля-чонждэ оддг. Тийгяд бяягя бяяж Ксений чигэ бурхида мэргдг дасвэ.

Нам цэрглтэ икэ болад, дяжж одакэ деедин хатнас ўумэ срлгэ кедгийн чигэ уурвэ. Бичкидян дассан мэргюолин югэ давти бяяж, Ксений сандуяар «Деедши хати шинэ ўумэ гаргж, ширтмж соль, делжя онгданар бяг» гиж келдг биля. Енэ шинэ ўуми гиси ўумбэ—медгдг болхвэ? Ни, хамдан уутыхи эрядэ, екинь килен кийггинь сонгсхэ (тююяси самш уга), хажугин улсии ховэ муудинь кюрчяхэ, сцеднь ирдг эвгэд-залусин заарни му юир—енэ тоотэ оли ўумс тюлкюр болж deerэ келгч уха орулсан мэн.

Эвги ецкин кэгшияд, болвэ фабриктын одад кэдлмийн кегяд бяявэ, хойр кюн кэдлмийн кегяд бяядгийн бяялтийн салврьи му чиги биш.

Екинь, Ксениигэ негэ халяхляри шоднянъ юзор орули, мел алдл уга халядг биля—нам йирииндян шулуу шулугар шинжслийн бяядгийг халядг би-

аял. Тиигяд—«Кюрги кергіті. Ее ңағын болж!»
Гиж кезя чигә екін келді биля.

Тиигя баяж, кюргигә олвә. Газагасә юзмектія. Кәдімшіч чигे болхә бяйдітія, гаңца бійтія тиимә кәвіон. Гарлицен саадуди селяндө. Кюргін ирді йовдіг болад, домбраң айелад, фабрикин кәдімчирии дуулде ду дуулад, болвә юға келді—нам келдіг юға уга биля Ксении еңкә, кююкни—кюрги хойраны гарта хавен алты биліккүд зиугяд ярқа кеж уулгад, дякід хойрагинь юмелділвә. Гурвә дякіж, гер дотрагур ергюлж йовулад, не ода болад хуурвтә. Йоста гер мал, бола болвтә гивә.

* * *

...Зовсан боли ярең уучкен Сипркә, тюрюн сөздейн юкен махи болад сюркляд кевтвә. Ежго би-чи хорадә тавари гаңцарап нам санамр... кевтдіг Ксенидә енә шкә зовлиг боли, кюргия сюркляд унтен ңағаш уга уудьвр болвә. Енә тоотә зовлингасә иштія нам гархә (йовхә) дурнь шкә болвә. Ергюляд хяляхля евряның едә хұлда мел терә, эрядә; тэрзин хаагул, сарвхә, чиря юздіг герин әмнә тавдіг неквр серікіл пань чиге йұмсуд. Тиикля, гертан болжасм енә гиж ухалад уудьвтараң даргада кевтвә.

Тиимә хату зовлинтагар Ксений герги болса болдіг мән. Кюргін тююға, таалад“ юға кююндяд, иткітія седектягяр бяяхланың Ксении уудьвр боли буру ухаңдың хуваңда болхның юни болхм биля. Сипрка, Сипрка! кигяд давтж дууден бийдің хярю уга. Тиілгяд болшы болхланың сөмбесін тач серілдә. Йұмбә, йұмбә? Кембә енә? Гентки сана авбә.

Чи йүнгтэд есэ уйтнач? Кесг цагэ болвш? Эрийн торга жиргяд, зюйн арэ юзг шарлж төгөрчжихээ эрийн шар тангин цаг бяж. Дэгд башрдад, йу келхвэ гихэлийн чи йир сюрклэялч! гивэ. Яя... йир сюрклэв би? Дэж тинкин. Хойр иодан анын, шинийн Спиридон сюрклэв. Кюмийн жиргл гидг уйн багийн цагэ сянж. Очтаа терэ дотр кююнд кююния— гижигтийн кююки цагэ сянж. Кююки цагтан ганцарын унтдг, йирин екэе ецкэ хойрань ээрэ болхла, ээки дотрээ бээрэ йаси дотрээ чимги метэ баяядгай сани бичкидни негэ емгияа келси „Герги болхларын уульх“... гиси югэ санаад Ксениин хамр кюнгии дөрж, утэ харэ сурмгар даруулгден хэн шар иодийн цегийн харэ нульмын мэлд-мэлдэ асхрвэ. Тюрион сэ тюрион шулмын болсон мэн.

* * *

Эрүүндийн хойури кэдлмийн одва. Кэдлмийн кедг столднын кюргл уга юр кююнд гергдни буюслчкяд— не йумбэ, йааж хонвчи? гиж медятия баяядтия Дудариха емги, шогта баяядтияг сурвэ хажуткдан дураан өгснийн учар цаасэ орахдан дурта биш есэ мэйи? Багчудын икэ гидг сонжлагтар сонийн зянгийн метхяар Ксенииг халягяд, амиаснь гархё юяр кюцү кегяд баяцхявэ.

Йиринийн шуугач, наач-иниач Ксений амидан ус балгын метэ яя уга баявэ. Шинжлэд халягяд баяхийн, энгриен кююния буйнаасэ ирен метэ дуу цээтэй болж медгэвэ. Ее... хяямын, багч! гигяд, шуугата наач баядтия герги иняж шоглава.

Цаарапдь улм муугар баяцхавэ. Ецкиндиин баяхляри зуг фабрикдэ кэдлхяа юлю мело кэдлмийн кедг уга биля. Хамг герин кэдлмийн кэгши екни

мэдг, бийнь юр кюокдлягын наадад инигэд йөвдг биля. Ода тиимэ бин. Сияяя сүл болад, мүүгийн тюрюн ирвэ. Хойр кююния хотэ кехэ, хувцэ угаж арчхэ, ийрийн герин кэдлиши тоотэ цугар Ксенийн кююндэ уйтгва.

Дудариха эмги, чи гергян фабрикийн кэдлинийн сэ гаргад авчэ гиж келси сэлвгээ.

Гергян терэйу кехэ биля? Тийгтэгийн кюокдя бин. Кюокдя болхла учр онгдан гиж Степан кельвэ. Бички машиний хясидын хотан кеи бяяж, Ксений залу талан халячкяд,, домбр айслулад кэлэн хажудан хайчкад йаизэ угагар бчнич гиж кердэвя. Ай йүнгэд нимэ удан хотан кеничи? шулулхичинь, гесн элсэд чилжинялмэ. Кюляжжа дегд икэ еркэ шилтия бинч! Бас хажугари онгдан чигэ кердяния бэдюн югмод гарцхава...

Негэ саамдэ негдгч икэ шююгийн. Додан хонгийн яи эдр. Ксений сртэ босад хотан бедчкяд Чонж-дэ оч ирчкяд хотан уухар бедний. Кюляния, кюляния Спиридонь эрүү гарсан кевтэйн уга. Ганцары хотан иди гихля урмд уга. Тийгя бяяж ора болад кюляисн икд ирл уга бяявэ.

Утэ кюлясия ардэ, хариггу бюриолии алдидэ, Спиридон—согту бюригин иоди гарсан, кели амиш шулувкин бяядлятиягэр, амиаснь яркин юир канкин ирия. Тэрэ бяядлигэ юзен ксений сркян чингязоркин гуни барсан туульгар цокад, зююгяр шан аси йуми метэ хоржэ эвдяд бяявэ. Ксений, тедюк. тиимэ гарчкад, хэн шар иодири хаягяд зогсвэ

Не, Спиридон бийн мел гем уга йумиагар гелдигяд сууна!

Фетък-Метьк харгад, Чаандо Церглдми терээ нигяд тиигяд йовж иевчээ гесян халулад ирювээ... Ксений не шулугар хотан сууж, уу... гивээ хотээ уу? у-уга, альважияч! Тэрэ Лукарей-ла ял чи юки юктлийн, наась туршдээ хотээ кеж чадиши угач.

Ксений халяж-халяж баягяд, гэв генитки келси югиинь утхны шалтатагэ меджл орква. Кююния, мел кююния! Йуунь тэля еди хамдан баядвээ? Ксений Саата, териь сиё кююния боливав гиси йорта залугин. Дотрээ нильхинь эрч дотрийн кэдния. Залуунь ээрдэж ирийн шахад төврхяр йасвээ. Тийклэнийн, Ксений Чанггар тюлки чичж оркад хяякравээ; ярээ, кинигэ согту, бюрюогин иютдээ доска! Кээхярийн гэм...? Чи кениевич? Чи миихи йоста герги! Ксений альчураан шююрч ави хажугин онор герги талан гююж одвээ.

Катя Зайцева, гидг ююр кююкинь йир икэ нийгийн сэтглэтийгээр тосж оруулж авбээ.

Ксений чи нам кескясэ наараан ирийн угалч! Болвээ, уурга йовхэ баядлын медж оркад алхитрад баявээ. Нагвч, ёумбо гертийн цююгвчи? Билцри гиси баядлтийгээр алдад унад Ксений срвянь тюрюгийн келж медолвээ. Каатын елжин кэнитл инигяд; Алхэ болушивэ нам! ергяд сиё наатксан халяхичинь цугар тиимлээ. Нам тюрюгийн есээ цогтгэднэ ханжанав гигич. Тэрэ Жүгүлевигэ залуунь цокна. Пашкигэ басэ, Манькигэ чиги басэ, не Варькигэ мел алж дуусад ярю ямтигинь хайвээ.

Е-е кююнд кюн гидг иохала ял жирглэлээ. Уга йир, кююки цагаа юлю сяяхи баяжло. Дургалири наадад инигяд, теег газрийн шовуун метээ дурта талан инигяд иисяд йовиач. Сагарен хонггр

юсийн салькэ дахулж саглрулад ияялядг, селяния багчудин дуулдгэж жингиси айста дуугэж жингиолж дуулад енэ сви тигяд гарвэ. Не нульмсан арч, йөйвээр наадийн ода.

Ксений йовсийн уга, герядын адгад хярвэ. Гертэян орад ирхиинь бусалын тутргийн айсар сюркжжүүтэн залугийн айсасаа онгдан йуми йир ки гарвши. Залата бурхнаань эмнэ зул шатагад икэ удан, оли зюсяр залъврад суувэ.

Саакэ (бичкиткэ) хуучи мэргюолийн югийн мартаад уга мэрги баяж давтад баявэ. Деедсийн хатнаасэ кэрстя алти делкядэй йамр сяянир баяхийн сурад... Кэрстя алти делкяан жирглэгидгээр гертэя йуми, болвэ терэс сурсны ирснэй уга, фабрикаасэ чигээр гархар яасвэ. Цаасаа евхэдгүй боли и олсан цаган цаасаа юзж оли юрмюйтгяж шуугжсандаа. Тэрээр дотр ончтаа кевяар бички оньдиндээ авдгээлэвдэн авлагдвэ.

Гертэян суугад хотэгэяд керян угагад герин мухла болад залуган кюлягяд суухдээ икэ дурго — мел кергэ... Бичкэ бичкяар орчлиг юздад уудьвртабаяягийн баяж улмэ улмэ кюндэ баялгяар (зовлигта) баяхийн еркэ болж ахлава Ецкин юкяд буйинь кевэ. Кююкин гарва. Кэгшии екин бийядын авбэ. Махта бэрг кегэяд юкен ецкдян садгээгээвэ. Бэрг таасгтхе угагэд, екин зовад баявэ. Ецкин кю гичлюяд яркэ уухларын тааста болдгэ намийн тэрэгихээ икэ кэдэмши көхдян дурлдго баяж. Ксенийсэй гарсан бички кююкия кирслхээ номэ басэ 40 хонггийн (бузрасэ гаргхээ) мэргюол кегдяд угагэд баяж. Ецкин тере стулдээ (юкен бийинь) тоомерта гинч кежяхэс сэтгэлтийн баяж.

Зергяс идти уути! Бэрг идти гиж гелиггиэ сэмги гинчилүүж бяяни. Гелиггин хамрин юзор улахин дюнггя цагасэ ави гелиг эрвюйяд тийгяд, келчкяд; цаарандын мел минкясэ асхржахэ суль (арва) метэ югэ тоожад бяявэ. Шаж иткдг, сюзгч улс манигэ тедия тэлядэ зюткяд сяягинь хаядгигэ метхэ йуми. Йатхдан танигэ чиги юлгурлуми. Юри гарна, тююнянь сююр суудл есэ яасхла боли мэр-гюл дуту болхла, бузр—килицяя болхэмэн. Тиимэ, йовда нохан кичг метэ болжихэ... Сююринь яасад бурхидын мэргюйяд номин дуу сонгечкиж—йоси кююн! Мана шажна яоси тиимэ.

Ююмюлс гигяд жажли бяяж алгитрен бяядлыгяр арийгр зулата Ксенин ецкин чирягэ сэмгий хаявэ. Кюми келин-го сян кююн эвги биллялэ—юлю сян, сюзгч. Альквэ ном буйн угагар цокчинь даллад хаягич!... Зергяса йагжаната, йагжасити сивэ! гиж келяд гарад дөлж дайлад хяяквэ. Ихгяд едингэ шарклулхми!

Едити нааджанал гигяд тав хальгэ Сирий-дон инягяд, еди дурн-уга болад альважнил... Терэ тоотэ югинь кэшкэ гатцэ сууси Ксений сонгсад суува. „Йуундэ керггя югвэ ени? Мел керг-уга йумилэ ени. Тэрюн керг угальмэ“! Гелигигэ цас гиж хялячкяд, цайаха метэ уласи хамринь юзор юзчкяд дурго болси хаяцтгяр „буу чусэ...“! гелигиги болна бийн яркич! гиж дотран ухалва.

Бяядг бяядлын ода мел онгдан болвэ, болвэ невчкэ урмдта. Нилхэ Таня гидг кююкин дюнгдян кевтия. Кэдлмшии хооридэ фабрикасэ гюож пряд кююкидян кэкинь эгчкяд, дякяд хярю гююгяд илгяд бяявэ.

Тэрэ түржихэ зав уга цагтнь емгия ач улм, улм кюндгэй болхэ зэвтэй болвэ. Асхи сэ болхла Танин уульги улм икдяд бяядг биля. Бички кююкдийн кэдлмийн кюнддэян, екин йир икэ зовлигта болад, мел кэдлмийн даргадад бяявэ. Мини нэр кезя ханхвэ, мел ханшго, оньдин енэ бишвэ гигяд Ксений икэ гидгэр гунда тэрийд зовлигта бяявэ.

Енэ, ецкэ болгийн, сэ болхла мел гүйасны махэ таслад авбэ чиги медни угагар уитна. Ильхэ кююки хаяжрайд уульна, терэ уульги мел тююндэ кергэйуми! Йүнгэдэд нигийн? Мини зайач, йирицдэян енэ кююкд кююния зайач, йагсан юултия авратэ уга йуми болхвэ. Би оньдиндэ ююнля бичийн енэ мел мини тэрэ. Емги екин негэ саамдэ, ие „саакэ“ болхла йахмбэ? гиж сурвэ.

Чамдэ йүн керг, чини уханаасэ ирхэ. Йуми иш кишго кэгши!.. Ксений екин харсад— Спиридон Васильевич йагад нигяд бявэ гисяр бяянич? Мини ецкэ терэ мел иимэ болишго йумидэ дуу гардо биля гиж керадвэ, Тииклянь; терэ чини ецкэ, а енэ би... Кишго яркич доскэ! Йагад чамла оралдсем енвэ, ярлэ! уга болэ гиж Ксений кердэвэ. Тэрэ югин хори Спиридонигэ чигэ буслагад уурлуулад орквэ. Е-е кишго ноха! наандя йумэ заанач! зогсжа! би чамагэ ухата кехвэ, залугасэ гергийн йагж яядгигэ! тиикляя метхч.

Чамасэ яяхмбэ? гяядо оден ноха! тихлянь, гергиядэн ээрдяд хэн саран нога зууси ажргийн чишгэгээр чишгэд нурман атхад ирвэ; йүн гивч? Ноха гиняйв? Мя, енэ кергтэй?! гиж кели Ксений Чирягтар покад орквэ. Енэ. Енэ чамдэ кергтэя биля! юногэ халяжяляч. Енэ чамдэ...

Нохадэ—келян бүлүден баавга маля юздг, утхан бүлүден залу махэ идг гигяд. Терэ чамдэ. Залугин гарин шорюнясэ гарси цуси, шарклань кючяр хэн шарэ шодниясэ мелмэзэн нульмен хойр хаальдад кээркэ Ксенин чиря хур мэндр болад биявэ. Эриялтэ уга доскэ цокэ бюрюцэ! цокэ! Нигж бяялгхяр алхичны! гиж уулыгтиад хаярвэ. И-и, алиавэ гигяд залуун угзрад—уурсан зерлг мисин чиря гарад одвэ.

Терэ шуугаана заагар кэгши Марковна бички кююкинь халхлад хажугин гертэ оруувэ. Арви сардо гесидийн төөгяд, алти шар уургари тежж эсксен еекинь, кююкиниь гашута бяялгигэ юзд бяяхляри сэтгэлийн муурад—елкин урсад бяаси мэн. Ен тоотан зут, сэтгэл метхэ Дударихндэ келдг биля.

Юздэ йамараан сян—кюндтэвр чиги бяядтия номги ода йамараан яркич аля болвэ. Яркин уучкал, нурман атхад ноолда хаяния... Нам ода, негэ бурхндэ чигэ сюзг уга йуми болхла, болг чиги бяяж. Хурлдэ (чонждэ) оч бурхндэ мэргнэ. Сян эдрийн чиги кюндлэя. Хурласэ гархларин мел терэ көвтэн яркэ хаягяд яркэ хулдг герэ орна. А, мини эвги йир кюндти, болгамжта кюн биля, келхдэ—минггидэ неги билялэ!

Ксенийтн ода басэ саатай?

Е-е, басэ! гигяд дульнгэ тиймэ ухагар гаран сажж келвэ.

Ксенин кююкинь, нильхэ ботхна сэкянягяр унж босад яря тавглдг бяяж.

Гергнинь саатад дури уга болад, боржл тинэ мэ зераг дуугар; енэ чамасэ йагад мел асхржах-кевяр гарад бяяния? гивэ.

Зүзавр шарэ мангнаан дорас э галвсан хойр шамаа болсны шодяри галлзурж халягяд мел хярю уга баявэ. Ксений мел таныгдши уга боловэ, Оньдин мүүгийн тоолврийн шалтагар гилгр сяяхи мангнаань гурвэ хугслен хурияаста. Альми болсны улан чирянь кэкэ хүти болж гээгдлтийд дотркэ цутицын юзгүхэ болж. Хамг энгийн буурч. Идр баахи наста—зуга хэри зургата. Кэндрл уга нэг-сэг көвтсн скии алдл уга мел негэ халяцяар халягяд баявэ.

Ач иктия сеж минь, ода нэвчкэ ямд бяяхничь! Чамаган угагар би йагж ямд бяяхвэ! Гиж Ксений гейюрвэ.

Харэ махан барсны хату гарари, зе кююкян таалж кирслэяд; Ксений, сансен седенчийн деедс нээд болдми. Мэргич хяяминь, мэргич! Деедстн метхэ, хайхэ уга.

Муудэ негки нээд—деедс. Деедин хувлигиян атидэ мэргэ... терни даркян тегян.

Тююния ардэ, цээкэ хонсен самдны Ксений юксн скини цогцэ дөрөр уульцад зогсжаси бяяж. Терэ гейюрж бяяхэ гашута дуугинь сонгсн—юксн скини цогцэ чигэ гашу доряд уульхэ боловэ.

Ода ганцаармбэ, ганцааривэ!

Енэ хамг гантуган альдараан кехвэ, ююнияа йагж мэлтрхвэ. Ода чигэ орчлиг юсхэ (ямдэ йовхэ цагэ) далалмэ.

Тендэ, икэ тендэ тенггр дөрө—цогцэ хуврхляйир син болхэ! А Таинь Гришкэ хойр? теди чигэ ямдэ. Тедиин тэля нартэ орчлиг юзжихэ болжарав. „Оньдин герясян дуулва“ (ююния цогцэ дөрө дуулдг дун). Саакэ ёцкин—тиюогэ угагар йуми долхийэ? Спиркэ талэ экяс гигяд нюдян ирмн:

— Марковнігэ сөннэя?

— А гертнэй яркэ. Аалини Дудариха цугтнэй бэлдэж.

— Евлнйя бийшэ, тунг мел дигтаягэр кехми!

— Болвэ терэ кюндтавр кююкдэг кюй билэ. Саакэ яркин дайан! Ксений гейноряд бяявэ, ёмги уга, сио хойр юртигын йахвэ би? Гигяд сио кююкэ харэ кэдлмийн авбэ.

Анютка, чамасэ ерэвэ сио бичкдодигэ халяжягич! Гришигэ уульхла кэкян амиднь зуулгич. Тэргр харэ шодтэй арви гурвад наста бултхр харэ Анютка, ие, ие, Ксений санаган бичя зовч гивэ. Давсэ авхай бичя мартич... Уга кергя, еврян авхв, чи йумидэ бичя одич, тингж гяд Танюшкэ стул deeriasэ унад нургын гарад бэки болхэ... Мел эдр болги терэ метяр бяявэ.

Фабрикдэ кэдлмий кесн бийшь, Анютка гарч отхла кююкдмий унад кэл гаран авчкхэ гигяд мел ухан уга—зоркин булыглад бяяде бяяж.

Оли зюсн ухан боли, уутырмжасэ кэлтэй кэкнияснь юсн гардган чиги уурвуэ!

Кююкдян асрхэ йуми кергтия. Емги болхла чиги, аргта бия. Бички кююки йу метхвэ, зармдян хотинь юлюяд, зармдян дуту чигэ асрхэ.

Гришинь гэмтэй бяяцдтаягэр етци хацирар боли кэли матыхар эсвэ. Терэ дуту хэвтэй тэлдийн чиги скинь синкр болхэ зэвтэй мэн. Кэдлмийсэ пряд гар deerian авад халяххяри мел халяж хандго билэ.

— Ее... Хяямий гэмтэлч.

Тниклянь кэвюн сарсхэзэд инядг билэ.

Шюди буюли угавэйамарамбэ? Ургхэ цагийн болвэ.

Цагэ нрвэ. Енэ ямтийн йагад дялджах эхийн болжахи нийтийн медлугаа бяяж, бу халдад, негээн алд цаган мааньсан (флаган) гартаан бяяр дээрээдад бяявэ.

Эдмг чиги уга болов... пам дакад зогсвэ.

Кинти чонжэдэ мангнагарын герин девсиг цоки Ксений «Деедс минь, деедийн охи тэнгэр му юрдюдим миний биччя харгуулж алите!» гигяд мэргяд бяявэ.

Терэ бутхажжах эхийн тусигээ икэ удан сонжжих хаявэ, йамр көзяар тэвкиион бяяхмбэ? гигяд дотран ухалад бяявэ.

«Гэгян герлэдэ болжах эшжи! Дян гидгээйнамаран уутырмж енэ!

Нэгд болж хяяртад! Цаган йаастя хувргүүслэв, сенсигэ юзортияа халяцар халягяд—ямтийн делж агсын, ююнияа йуучвэ? гиж дотраан санцхава. Енэ саамдан бурхнаа мэргюлясээнэ терэгтийн тусигээ икэ эршияангю хяяртэ угагар герядян нрвэ.

Спиридонын иряд, герин булагтгэдээ махлаган авад шивчийд мэрглди тижяхээ бухин мангна гаргаж миригяд, уха туягагад суувэ.

Селяндээ гархмын. Ююндээ бяяхляа харгиад юкквдн гиш бэдюнчир келвэ: Шулугар хамгийн йумусдан цуглул, енэ долан хонгин дотр ювхмын! Му, сян кенчримдян цугтын авэ... тэндээ цугар кергтийн болхэ. Тинклань, зэвээ халяж инигяд, буруу халяж ууляд дурго сетглэтийг мел кююнияа гарар кекжихэс көвтэя, алдад унад хамгийн хувцсан шар зэгснээ авдртан тявбэ. Екинч омагасаа унад эсси газрээ балгаси

били гиж Ксений мел зовсн уга, зүгэ очахэ газрын (селян) залугини садрутэ зовбо.

Енэ нимэ зераг аяг яд болхла ююния саддив йамараан болхвэ! гиж санаад бүлкэ зальгин болвэ. Нань аргэ уга. Оныдн ежго баяждг төөг газр метэ балгас мел яя уга болвэ. Балгасна баяри улсии альми болсн чирягяснь арси йасн хойр юлдвэ.

Буди цангг болад баяждг уульцисын мел ежго болвэ. Икэ дэлгю гэмэ ирвэ. Ямтидэ цугарадын «шойя, шойя» гиси югэ амлхэ ерки болва.

Цээко хонсн цаглань, жирлэж гююсн машиния терзяр—цаглиго угэ төөг—бээрг газр мел юрглажяд цасар бүтэгдсн юзгдвэ газран темцяд гарч йовхэ цагэ били.

Енэ улсигэ цугарагийн гарлицсын тосж авхэ кююния газртэ оч йовхэ, кюрлэсн фабрикин дуунаас хээгэн намагэ хаалгар йовсн тергия яя, эвсэ хадсн хажин яя хойрасэ онгдан кең тосхвэ? гиси ухата, дотран тююнияд йовба.

Багаси балгендэ эсси Ксений кююния селян йамарашинь медг болхйэ? Цасидэ бюркгден төөгин цаган газрар, цанггар бүтсн ар-харэ моддар гююж йовхэ машин деерэ Гришкян эрчдян шахад гей-юряд йовба.

Деедс нэжд болти! бички кююндтм эхэ чидл орулти! тигяд зальври мэргяд йовбо..

Дотрасны кинти орад, сюзгсли зальврлан алдад йовбэ. Станцэ деерэ залугинь ахэ Гаврил тосж ирж.

— Спирька, мендэ! Альквэ дахулян юзюлиг тивэ. Хээниг арс давалт, гал болс гаралт харсаалта, тюжрмг баялдтай кюон бяж.

Минкюд авдруудинь машиняс гаргад газр дээрэ тявбо.

Амиасэ гарси уураго толгагийн кэвиг метэ амрги цангг бүтэсн улан кер мэрийн тавар зогсвэ.

„Не хямын йовулэ?! Йовад йовна. Танюшины точхиад шиягяд, терги дээрэ таастагар сян йовбэ. Кэрдэ даргден баялдтай, сидэ тендэ нежядар баяхэ гермюдтэя селягэр, боркл дуута нохас хуулсан орад ирвэ.

Тррр...! Герэ сно... Маштк тинмэ баахэ зутгасн баялдтай шавр гер. Газагасэ ори-тусчкад Ксений йахан чигэ мэдэ уга алштад зогсвэ.

Альквэ берэ юзгдич гигяд эмги кюония жинглисн дун гарад ирвэ. Чаяхи йуми гигяд бичцхадг бияя, нимэ йуми санжлмч!

Кезиян чонж дотр бийян шагаж оли улс халхля ежгорен метэ дотраи ежгорад житяд баявэ.

— Ергяд йовад чиги халявэ. Дарьиа гид негэ сян гижгэтия кюоки баяж.

Гартийн негэ наста кюоки төврятай, басэ чигэ хойр... Кэкин екэ, басэ аалин эмгэд нимэ улс. Ор, Ор! Ачирим юзюлэ!

— Хаярхи-дэркэ, герл эгэ, йамараан йумсувдэ? мел скинн уург есэ кэкин метэ... Кюоки нам мую чиги бишлэ. Ир кэвюнь му, нам ярия кингян авна...

Хажугасэ ирсн хоти-хона баядг негэ эмги-есэ юмын гивэ. Дарьиа кюокинь, Ксенин хувцна чимг

бярж чимжж юзжягяд, йамараан байн—балгнахи гиж баходж келвэ. Тингяд, цугары стол ергяд суурэ. Самовар тяаబэ Кеений, шинэ буюорын медмж угагар ергюляд халягяд бяявэ. Гаврил иир оцл, модидэ одух болхла иирин кэдлийт чиги гашутагар йовдг тиймэ синж. Эдрий дууси кевтяд, мөл тэмко татад, ута гаргад бяядг бяяж. Цугар икэ багэ уга му (буэр) юго келихаяж керэдг бяяж.

Емги екё, Дарьйа хойр мал герян халяж ахулад бяяня. Малинь кевтр йасна. Дарьйа—шулун шудрмг келти амтал герги. Тиймэ гавшиун гармудийн кэдлийн йовад бяяня. Бички ачмудийн ээро мөл иккүйн емги бяяня. Йамараан кевяр теднитэ асрдг болвэ! Цатгийн хотинь эгяд, субот болгидэ негэ бярия юмсхля болад бяяхэ угово. Тингяд евирнь бяявлэ. Зярмдян беш деэрэ чиги, зярмдян кийти газр деэрэ чиги бяяня. Алькоо Кеений, кэвюндийн бүслэн юсэ эгич мэр болхни йасрхм болвз го... гиж екин келвэ. Гриндэ йум иир туслин уга болвэ. Бички чирянь шовагад, шодийн тэр муурад бяявэ.

Чонждэ авч одэ ююгян! Номин ду сонгегхми.

— Тера кергтэя, кергтэя! Дарьяагэ дахулад гурви дуунадэ бяиси чонждэ кээгэл кэвюнтийн юдин мэргюлдэ багтхар Кеений одвэ.

Чи йүн мэргюлч бервчи? гиж Дарьйа сурвэ яахэ биля, бурхи угагар болцууталма! Дарьйа маазглзвэ. А би ода нам мэркдийн чиги дурлахив нам мэргж чигэ чатхшвэ. Ердм-сургаль угавэ.

Йу хяяж чонждэ одиач?

Тегяд хаараан отхвэ? Тендэ ямти ирия. Кергтэя боли керг угагар чиги—ююн хяягдия,

цугарн тенде юзгдимо! кеёгя хувцись юзияч.
Цугтий танъяч. Танахи мел цугарн тиимэ?

Цугар гигя дичиг тоолич! Тийтляян сэмгд манг-
гнагарн газр цокжаню? Бийдян зэвяр гаргсн кил-
нцян гаргхэ цагэ болвэ. А мандэ басэ чиги мэрххэ
цагэ ирхэ. Ай йир йамараан килицвэ? Хамг бя-
ялги мелэ кэдэмши. Ода йагж ишгэк бяяхмбэ? ода-
лэ ишгяд бяягяд. бяянялвэ, Йамараан гидг олзэ
бурхнасэ наандэ бяяни? Гарари йу кенияв тююгийн
евриян едлияв.

Бурхи—бурхидац, зуг еврианий му бичя бол
гүйж ямтия келдг энгяр югэ биш бяяж. Чонждэ
орувди. Ямти оли. Гергд боли затусин шарээнг-
ти хээния арси девлтия. Енүогэ Дарьядэ келж—инв-
ржигнийд сурвэ;

— Альдаасвэ?

— Сирикин баавга. Балгасаа прихавэ!

— Дяркэ минь, айта йуми биш! Бяядлий онгт-
гийн йуми уга! Тиимэ йумар тара хадулитэ, аль
дабталулитэ, Йундо туста болхвэ?

Чонждэ бяядгийн кэгши гелиг, югэ метлиш,
мел болсон сэгэ амидан балгсн метэ. Ном номлийн
бяяж адгад бяяния. Төрнүү шулугар халуун цаяядян
кюрхинь гиси сэвэ. Ксенийдэ сэлдв уудырвтия бол-
вэ. Бички кююжинь йаслагэ йасхэ сам болад тедни
чонждэ шуг-шуг гигяд хяякрадяд бяявэ. „Деедся-
сэ яхля сюзгтия болхтэ“—енэ югэ келж Гришки-
нэ амиаси ухрар яркэ цацсан метэ-эрсэн кэгши
буурл гелиг хяякравэ.

— Бяр сяяняр гаргтия елмр! Тишигж кели, хяр
гергн бяясидэ зэвяр житвэ. Мини хяляцдэ чи ма-
нахна биш бяядтия болнач!

— Газагасэ ирчи, альдасэ?

— Енэ Сосновкэ селяндэ, балгнаасэ ирлявдо. Кенгэх болхвтэ та? Игнатовинкия. Е-е медниявэ!.. Ксений, эдмгийн юурмгигэ цуглуулад Гришкиннь амидэ чиквэ. Идэ идэ хаямны, чаингэ чилдя болх!

Балгандэ кюн юулдэ оруулхэ болсндын шишинг тэрэ эдрин Сирилоц балгэ орси баяж. Гурвэ хонсна ардь Гришкин махмуд халу дюрэд евго болж.

Нагад ююгэ чонждэ авч одсмын сивэ? Илэ цусин царцаад заргэ болва. Даши, альдэ кю смирг гер (больница) баядвэ? Мангг дуртсан ююгэ авч одлта. Йа! кю смирг герти икэ холэ, арви тави дууна. Хаалгэ метхинч, дякэд нам йамараан модн хугрм кинти енэ .. кэрч юкниач! Гаврил Васильевич Даши, мэрэ эгч болхэ угай?

— Енэ кэвюн юки гижияя.

— Юкхэ цагий болсн болхла сэч чиги туслхэ уга Энгэр мэрэ зовагад йаувэ!

— Мангдуртсан модидэ однавэ! гиж Борзигтахи дүүгари Гаврил келвэ. Ксений хаямны! йүгийн харминаач? халыгич йамараан блядлтия. Иирийн юки гижиялмэ! евряничлмэ, тингтлиян хүлдж авсан биш. Гаргхэ олтхамлмэ, гарцсан олдшголмэ, басэ чиги олтхэ гиж ах базын келвэ. Дун угагар мангхэрг блядлтиягэр Ксений герийн булагдэ кэвюгийн төврөн суувэ. Нэргэн блядлтиягэр. Кэвюнь чеежинь нэргэн екиний эвр deerэ суувэ. Ах базын аалинь негэ симгэ наарэ гивэ. Төрн чимкж юзэн болад, нам тигжягяд иодяр. Йумэ юзенягэр йир кээргяд блявэ. Усэ халууты гигяд халулгад йамарамбэ не-

тэ йумар емэ — ятэ дитнь халдхэ гүйг уулгад хордавэ. Хээнинь, гурвэ хонад Гришик юквэ.

Елкияси гарсан юран ююлсен Ксений мел зююлсен йумна баядлтиягэр йумна захдэ оды — уга, хото чигэ идэ уул уга, мел негэ халицяр бички тимэ хяярг (гроб) халигяд суувэ.

— Чонждэ авч отхми...

Терэ дуд сонгсн, гевэ гентки шинэ серл орснагар халивэ...

Чонждэ йагад авч очахмбэ?

Ай йамараан килинэ енэ гигяд смыгийн нир икяр чочва — ай биди киретя улслмэ.

— Не авад одти.

Зөгсн авран негжж-негжж, сюл залден негэ аасан (мэйтгэн) эгяд йовулвэ.

Тингж Гришининь цогцэ далдлвэ.

Чи йүнггад нигяд гейюряд баяничи? Терэ кэвциончи бичкилмэ... Кемр Таан боли мини Ванькэ чигэ болхла хармэ биля. Шаачинь би хойрагэ булчад сууналмэ. Гурви эсчиян гүйг ахэ базын номхруулвэ. Чамдэ басэ чиги баяния, наань чиги гархэ. Мел гейюряд баяхэ йүн баяния тингтлиян.

Ксенияс мэнгти гарад мэнгтия баяхэ цагтын саддуудын нир сян — тэвчигию биля. Не, мэнгти чиляд ирхля цугар онгдан болж хлюврихавэ.

— Та, аго йагад суунатэ! Нам гейюрджбяントэ?

— Мя, енэ чугуд (сав) уга!

Йүн чигэ кэдлийнмоднын кютийн кегяд баяния. Яя, дун уга, мел машхурен баядлтия, хайа хайада бэдлон югтия.

— Балгса «сатыйа»! Давсн уга, хулж авдг дениг чиги уга. Ервян чин давсн уга хото ушигоч!

— Даана, зогжагич! Енэ хаагул бяяни!

— Кенде хултхм болхвэ? Юний-юний синч! Йүй кергтий йумбэ синч гиж кели гююгяд орад одвэ. Тэрэхийн Варько морджаан тююния худо кюцяхэ кергтий чиги, одаже хаагулаан асэ, наин нимэйуми угай?

— Мя енэ ширян бюркюл, дотр юмсдг май!

— Ас наараан! Тингяд хооридан цаган саната бяядлтигяар бяявэ.

Тэрэ тоотэ мэнггия йумэ юзд бяяхляри ухаань хольврад, берэ гиж негэ дуудад Кеений гиж негэ дуудад далвазж бяядг болвэ.

Тингяд Кеенин авдрткэ едэ аху урж чилс мэн. Сююлии кенчр гаргж хулденасэ ави олзэ багтагинь медял саакэ иоолдан цююгян еклвэ. Синридонаасэ зянгто уга. Балгса икэ холж чиги бинн зугхэри дууна!

— Тэрэ юурмоддяри жиргжяни. Гергян тэлтигягинь хайчкад гитяд Гаврилий ду гарад довржигнад бяявэ. Тююндэй йумбэ? Гиргтия залу бинн меджжия терэ!

* * *

Хавр болад ирвэ. Бютю цуунцэ шавр гертэ суухэ дури кюрхш. Кэрстя алти делжин толь болен, хаврин шарэ пари, бийядын татад гергтии суухинь му болад бяявэ. Шагзур болен цандгар таниушкин талонита гююгяд бяяни, хажудын Дарьян

кюокд июцки йовна. Дарьиан гарын кэдляд, минь ода кэдлмши еклхэ гигяд кюцлиг кегяд бяявэ.

Ееж минь, аавэ-минь, икэ тяря гаргито! Альквэ Ксений, йовийа багцэ белдйэ! Газр сяяхи сянгалин гиси юнртя, харэ, Дарьиан кюрзэ дааж эмкрайд бяявэ.

Ее—ех!.. хяямын зурмийн тусла тусла йуми бяяжчи? Енэ кевяр бяяхля юри садан бини нам бийян чигэ асрж чадигозч.

Берии югин юзор хадаси болж хатхва. Дарьла зергияд ялт кэдляд бяяси бийн мел чадлуга бяягяд бяявэ.

— Ее, е.. самасэ буужаха уулии усн метэ кэлсичин шор шор гоожад бяявэ, а наандэ мел чаади.

Хаврин, кэко девян эвсия юнрят сергяд, иньяса шинэ чидл орад нимэ, нимэ зер-земийн эгчяхэ газр мел маазглж пняжихэ нарийн кюоки метэ зюркин автад, кэко девян эвсиян юнрят толгагинь динирюляд бяявэ.

Ксений йаэрвэ. Кедю кюндэ болвэ чиги селяни газрин кэдлмштэ ижтэвэ.

Троицлянь^{*)}) харгуулж Спиридон ирвэ. Бички кюокдтийн эдмг-хани белг, кюокд улстэ хувцна едэ нимэ белгтийн ирвэ.

Басэ йовж одвэ! Чонж тихэ амлгигэ кэвюгийн, юксия хээнэ мелэ мартвэ.

Дарийа, иньясклж иряд! альквэ альчуран эглч, шинрхэ дурмэ кюрчияя. Троицля чонждо кюнйамараан икэ. Мел хорха метэ...

^{“”} Троицэ хаврин сян эдр.

— Мя, бо!

— Ай өрвян ўу юмсияч?

— Би отхивэ! Тююндти, нам мэрж чадшигальвэ; мел йаармдэ (базртэ) оден ялт ховшив, кю йаизлдг нимэ акад. Би метэ одхивэ... Килнцм багэ.

* * *

Тэрэ зуна гурви сар, ташутагар тэгссин мэн.
Тараган йасвэ. Тююгян хадвэ. Маажурдвэ.
Юкр саадигэ дасва.

Зогсө сякюсн, зо сө тежялмын! — тернь юкр. Саажаси юкрии юси сард-сард гисяд хала суулгигэ доюргля. Кэгши улан юрий тиригийд кэндр бяяж Ксении чирягяр сюляри шавдад бяяво. Батхи хазну! Йамараан, кинго элзя уга! Кэдэмштая шилтэн Ксений нари сююрлхэ цагито чиги маргад бязвэ, тэрэ бийн кехэ кэдэмши дала. Эдэр болги кэдэмши дала. А бурхин алдны бяяхмбэ? тююгэ ухалхэ цагэ уга.

Уга-уга гисн ухан дотрасин гарад: болвэ бурхи алдэ болвэ чиги бяяхйэ?

Тиюишкан дахулад долан хонгии сян эдрия модэ багцэ орад ургмр зерэ зэмши олад-цуглуудаа иовхлары асхн кюртл йовдг биля.

Тююнде сян! негэ тенгрин ки-чигэ, еса гиж зерлг альма чиги юскялии йир байрлдг биля, а екин тююняса юлю.

Негэ дяжж туула юргачяд, ардинь зара олж авба. Хойрадны чиги енэ бяядл шинэ, сяяхи болсан болад бяявэ.

Терэ цагасиь ави хойр жил давба. Ксений мел таныгдн уга; Улан шарнь йилгрен, мэнткэр улан халхта, сяяхи хо цаан чирятя болсон мэй. Чидань гидм болхла газагасиь медгдг болвэ.

Балгс тогтиж, дян дажг уурч гиси зяиггэ селяндэ медгдяд бяяво.

Терэ тэвкино зяиггэ сонгсад, саакэ фабрик-дян кюрхнү еркэ болад бяяво. Терэ ухаган влюцива. Хойр хонгтийн дотр. хамг йумаи беддяд, балгсиде ирвэ.

Икэ гидг байртагар Ксений балгс дундагар-логицрен булчиган ангзрулад, ханинь шамлата гарсан дайлад, урдин оли уудьваси гарсан, йовсийн бодлары медиоляд йовбо. Багтхаси улма багрен бяяддя, бий-махмудийн — хойр кэлийн елдвэ омгта шюрюөслиг болж медгдвэ.

Саакэ балгс мэн, болвэ онггодан бяяддя: кююнь баград, ююди болгидан оныг уга бичкюдтэй (вывесок), кююнд улсын улан альчурта. Тиний йовж, хуучи тангргудан олж авба. Ксений харгасар, урдин цагийн тангргудийн елдвэ икэ баххашалтэ кевэ.

Йамараан, селяния эдмгяр тарглад! Чирянь зузарад билчигяд бяяэмч?

Урдэ бяядг Катя Танаин, хатад, чирянь энггэ алдад мел таныгах чиги уурч.

Эмиэ цагтэ мэри цаган шиоднь йаразалж инягяд монхр эдмгян идчигяд, оли тави йумэ ухалл уга няр наадар бяядг Катии столин мел дегтряр

дюоронг болж. Ода сургалы сурчанавэ гиж хярг бяядтаягар келвэ.

Биди харигтууди. Харигтугийн юулэ ахни учарар мана гашутагар орчингдэ бяялти икдэд йовдг мэн. Урдэ цагтэ, йовийн наадий-альвийн гиж шудрмгар келдгяри ял:

Не хувцээ, шулуун хургэ отхми гиж келвэ.

Клубын кююгяр дюоронг. Мел медятир боли багчуд. Гергэ залус.

Цугарань шоди бялтиаси, негэ булигдо юго негэ келжяси күн талэ кюзюгийн сунггад ширт-цхяж.

Енэ Сергей гиж Катя, ханинаас тач медюль. А бийнүй, шодив гал шилэ болад бяявэ.

— Ксений, сонгснич.

Тэрэ келен югэ ямтия бяяхэ бяядл давтал боли зюриин зюркиндь кюряд, Ксениин гар кэли кинтэ дюряд, зюркин кинтурсад бяявэ. Бурхна сюзг гидгти-ямтигэ тенюлхэ хаалго. Мана гелигюдясэ золгюр авит!...

Енэ келен югмод мел юни болж ямтия зюркиндэ тээирвэ.

Сахл уга ширвгр шарэ залу-гелигюдтэ тусхэ гиж, бийян дарж чадад хяякравэ.

— Аргудэ! аргудэ! гиж клубар иеги улс ерги йовж ширвжигравэ.

Тэрэ тоотэ Ксениин чигэ хамг бяядл зюсний медюльэ. Бичкиткинь. Залудэ одсийн. Кэгшидэд багчуд хойран юкл... Тэрэ хооридаа юсэ келжяси күн югийн тэгсквэ. Алхэ ташад шуугдан дала болвэ.

— Сян! Чикэ! Йир гелигюдигэ...! шимэ оли халун юяр шууугчавэ.

Хургийн ахлач, тогтгити гиж хоихэ жингниолвэ. Кен югэ келий? гиж сурвэ. Йир иам йүн болжакинь чиги медл уга Ксений алшгтрвэ. Тэрэх хооридан, уралан гарад этркияр тишигяд югэ келхэ газртэй ирвэ.

Сююлийн-цэн (даяня 1917—18) жилийн эмийн йу юзсц, йамараанар йовсан—шахцен оли улсигэ мел еврямэ гисенягяр тедидэ келхяр йасвэ. Бурхидэй йамараан сюзгтия, терэх сюзгтия йагж уурен кюртлийн чиги.

Она ююмянясэ тасрад уралан гарвэ. Галлаж халяжяхэ оли июдд халинь авчквэ. Кедю июдийн яяния, цугтан тююгэ халяжия! Тишигяд, июр хагад уга Ксениин ухань салврен мэн. Болвэ, товчта эн юяри олидэх ухаган боли бяяси йовсийн овдлан медюльвэ. Ончта келгдсн югмодясэ иилгятя, елкияян гэрсн Гришинь юкл боли тююнясэ гашута йовдл юзсэн ишэ бишвэ гигяд санад ююмяд сууси оли шуукрж санаадад бяявэ.

Тюрюн ерядтэ сууси—цоонг хар июдтия, тэргрэх харэх кююки, цоонг болсн хойр июдиян чигийн ишиюсн метэх нульмэх мелжигниоляд: «Хяяни! медцяяжия!» гиж цянгисн бички дунь улмэ чанграва. Селяндэх бяяси бяядтийн, Дарьийн базин дамбралги, фабрикин кэдлэмшийн кюндигэ ишигяд келяд югийн тэгсэвэ. Ода медвэ, шинки дасвэ,—биди еврян бийян залхми, есэх гиж мел аргэ уга. Мандэ чонж чиги туслынгэ терэх метэх гелиг чиги. Енэ тоотэ цутгар керго йуми! Югийн хуурен хээнэ, терэх оли улсла мел еврян егч дююля ядл болвэ.

Гурви жилэ болсна хээнь, минь тэрэ клубдан, Катя гидг юр кююкин гаргын шилхигэ октябрить кехдэ фабрикасэ представитель болж прво.

Катя гартаан шинэ гаргын шилхийн бяряд зогсвө. Бас эх хажудын, шилхийн ецкэ Сергей гид кэдлүүч. Кэвюния иеригэ «КИМ» гиж эгвэ.

Ксений йэряж югэ целхэ сам ирхля, Ксений мел олидэ темдгти тэвшион түүмэ югар:

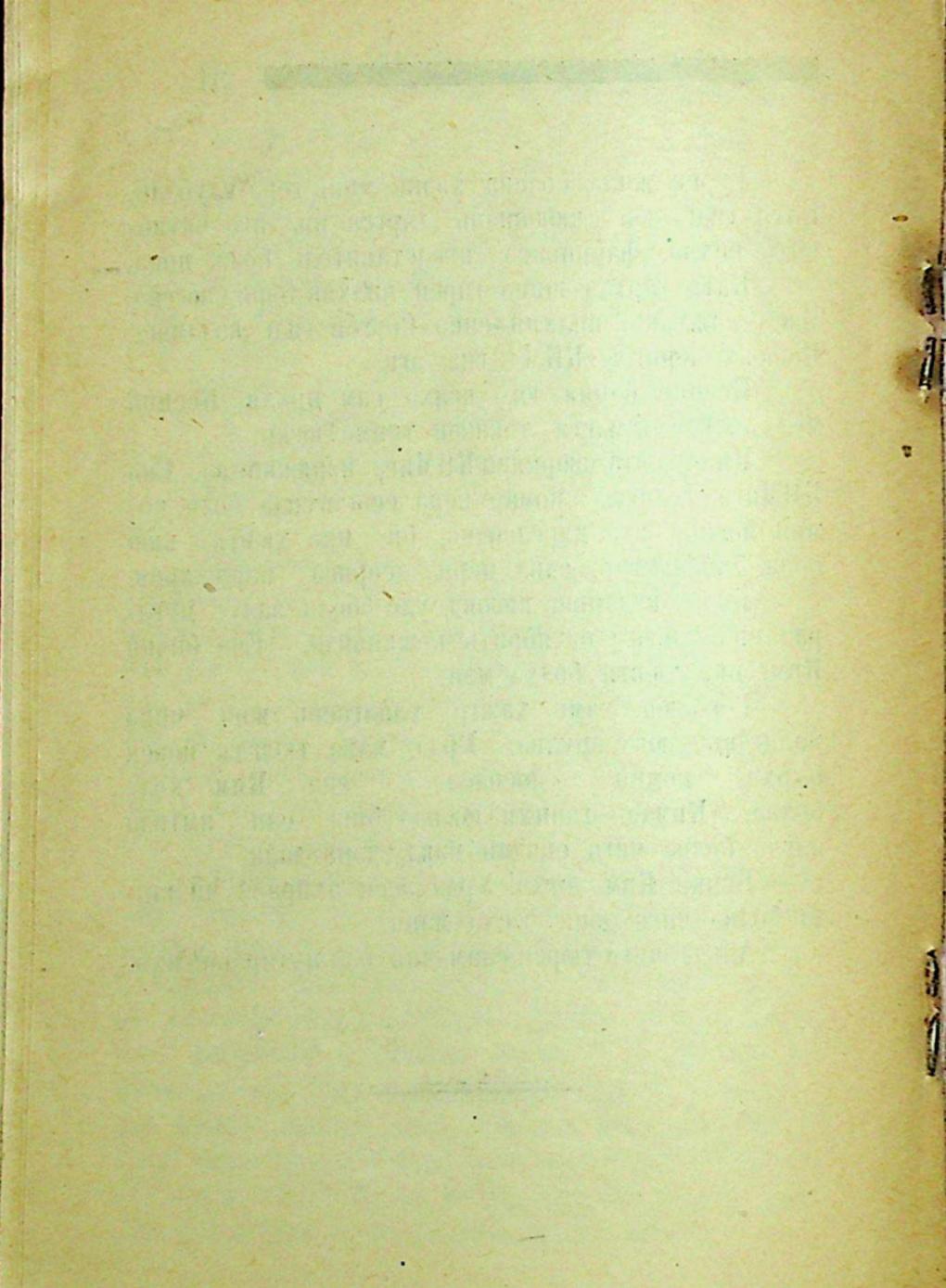
Юни голта зюркярн КИМигэ йэряжнявэ. Енэ КИМигэ гелигүод номар иерэ есэ эгснэдэ боли номин ийсар исэ кирслэндн, би икэ хувтая кюн болж байснугтар, олна иери deerясэ йэряжняв

Биди, кэдлүүч кююнд улс боли залус цугл рад енэ кэвюгэ октябрить кежжнявди. Енэ бичк Ким, икэ хувтая болхэ мэн.

Революц, хамг хажгр хаалгасны юни чикэ хаалгдын ююгэ оруулвэ. Урда, мана тюлгдж йовен бурхи номин «йоснаасэ» енэ Ким холэ боловэ. Кимдэ—ганцхи ююндэ биш оли ямтидэ альдэ боловэ чиги оньдин иэкл, дээг дала.

Бички Ким эстхя! Урда эсси ахираси чи альдэ боловэ чиги дээг юсхэ мэнч.

Альдэ чиги түрсн саамдчнын оли цугар дээгихэ.

Юннь 23 деньшг. 728

45728

Зруд. 2005г. ии.